

*Похиленко Ірина,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА ОСВІТУ

Відповідно до статті 53 Конституції України кожний має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Отже, право на освіту, в тому числі вищу, посідає важливе місце в системі прав і свобод людини і є необхідним фактором розвитку не тільки особистості, її інтелектуального потенціалу, а й політичної, економічної, соціальної систем суспільства. Освіта в сучасному глобалізованому й інформатизованому світі стає вирішальним чинником суспільного прогресу і національної безпеки, важливою складовою повного розвитку людської особистості, збільшення поваги до прав і свобод людини. У міжнародних актах право на освіту закріплене в положеннях статті 26 Загальної декларації прав людини (1948 р.), у статті 13 та 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), у статті 2 Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1958 р.), у ст. 28 Конвенції про права дитини (1989 р.), а також закріплено майже у всіх конституціях держав континентальної Європи, окрім Австрії та Норвегії. Наприклад, в Конституції Португальської Республіки положенням щодо світи присвячені статті 73 «Освіта, культура і наука», 74 «Навчання», 75 «Навчання в державних, приватних і кооперативних

зкладах», 76 «Університет та доступ до вищої освіти», 77 «Демократична участь в сфері освіти».

Отже, право на освіту є міжнародно визнаним правом людини, воно є неодмінною складовою правового статусу будь-якої людини та є рівним для всіх, незалежно від статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, політичних, релігійних та інших переконань, мовних або інших ознак.

Що таке вища освіта? Відповідь на це питання можна знайти в положеннях статті 1 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року, відповідно до якої вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

В науковій літературі існують різні підходи щодо розуміння цього поняття. Так, С. Ф. Клепко [1, с. 32], під вищою освітою (higher education) розуміє формальну академічну чи професійну освіту, що ґрунтується на середній освіті і здобувається в широкому колі організацій, у яких створюються і використовуються нові знання в культурній, соціальній і економічній сферах суспільства відповідно до найвищих (5–8-х) освітніх рівнів за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Н. Л. Савицька, Н. Г. Ушакова, Т. В. Андросова, І. І. Помінова [2, с. 53,55] визначають вищу освіту як інституційно-господарську платформу розвитку інтелектуального капіталу. Під якою слід розуміти еволюційно обумовлену й організаційно-технологічно вибудовану систему формально та неформально унормованих відносин включення бізнесу і науки в процес освітньої діяльності на основі поєднання ресурсів з метою розширеного відтворення інтелектуального капіталу. В той час, як складова системи освіти, вища освіта – це ступінь освіти, який здобувається в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання у вищому

навчальному закладі за освітньо-професійними програмами, які ґрунтуються на базовій та повній загальній середній освіті і завершуються присвоєнням певного освітньо-кваліфікаційного рівня за підсумками державної атестації.

Національний освітній глосарій [3, с. 18] визначає вищу освіту як формальну освіту, що надається на найвищих (5-му і 6-му) освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти в університетах, інших закладах вищої освіти / вищих навчальних закладах та відповідає 5–8-м рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя.

Отже, поняття вища освіта складне та багатогранне і може відображати як передачу й засвоєння соціально культурного досвіду та формування здатності до його збагачення, так й накопичення результатів освітнього процесу. При цьому слід пам'ятати, що вища освіта може бути здобута лише у навчальних закладах, які мають статус «заклад вищої освіти» (далі – ЗВО) і під яким в Законі України «Про вищу освіту» розуміється окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Для повного і всебічного розуміння вищезгаданої проблематики вважаємо за необхідне дослідити статистичні данні у цьому напрямку. Так, за даними Державної служби статистики України, наведеними у таблиці 1 спостерігається зменшення ЗВО. Так само із року в рік зменшується кількість студентів, яка там навчається. Ця ситуація не може бути розглянута лише як негативна. Дійсно, сьогодні постає питання про якість освіти, яка не може бути підвищена кількістю навчальних закладів. Мова йде про розвиток вищих навчальних закладів дійсно високого рівня, які б не тільки надавали високий рівень знань, а й були брендами. Таким своєрідним брендом є Київський національний

університет будівництва і архітектури, який пройшов великий шлях становлення та розвитку і має 90-річну історію.

Таблиця 1

	Кількість ЗВО, од		Кількість осіб у ЗВО, тис.	
	коледжі, технікуми, училища ²	університети, академії, інститути ³	коледжі, технікуми, училища ²	університети, академії, інститути ³
2010/11	505	349	361,5	2129,8
2011/12	501	345	356,8	1954,8
2012/13	489	334	345,2	1824,9
2013/14	478	325	329,0	1723,7
2014/15¹	387	277	251,3	1438,0
2015/16¹	371	288	230,1	1375,2
2016/17¹	370	287	217,3	1369,4
2017/18¹	372	289	208,6	1330,0
2018/19¹	370	282	199,9	1322,3
2019/20¹	338	281	173,6	1266,1

Досліджуючи доктринальну складову у цьому напрямку, слід зазначити, що в науковій літературі існують різні підходи. Так, на думку Н. Л. Савицької, Н. Г. Ушакової, Т. В. Андросової, І. І. Помінової [2, с. 56], вищий навчальний заклад – це освітня установа, яка заснована і діє відповідно до законодавства України про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітньокваліфікаційними рівнями, забезпечує освітню, навчально-виховну та професійну підготовку громадян відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимогу галузі вищої освіти. Вищий навчальний заклад може здійснювати підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців, а також може здійснювати довузівську підготовку молоді і проводить наукову діяльність. Найважливішою ланкою системи вищої освіти виступають університети, які є не тільки центрами підготовки висококваліфікованих фахівців, а й здійснюють наукові розробки та дослідження.

Національний освітній глосарій [3, С.18, 28] ототожнює поняття «вищий навчальний заклад» та «заклад вищої освіти» (Higher education institution) і розглядає їх як заклад освіти, основним завданням якого є

забезпечення умов, необхідних для здобуття особою вищої освіти. У світовій практиці основним типом закладів вищої освіти є університет.

Таким чином, можна виділити наступні риси, притаманні ЗВО:

1) заснований і діє відповідно до законодавства про освіту;

2) реалізує у відповідності з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність;

3) забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей;

4) має основні завдання, як-от участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу, поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян, налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури тощо;

5) діяльність закладу вищої освіти провадиться на принципах: автономії та самоврядування; розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить заклад вищої освіти, органів управління закладу вищої освіти та його структурних підрозділів; поєднання колегіальних та єдиноначальних засад; незалежності від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти);

6) мають особливу структуру, яка визначається статутом закладу вищої освіти та положеннями про відповідні структурні підрозділи. Структурні підрозділи утворюються рішенням вченої ради закладу вищої освіти, основними з яких є факультети, кафедри, бібліотека.

Отже, заклад вищої освіти – це окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, має свою особливу структуру та свої основні завдання, діяльність якої проводиться на певних принципах, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну

діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Список використаних джерел:

1. Клепко С.Ф. Основні поняття Закону «Про вищу освіту». *Вища освіта України*. 2014. № 3. 30-37
2. Освіта як чинник становлення економіки знань : моногр. / Н. Л. Савицька, Н. Г. Ушакова, Т. В. Андросова, І. І. Помінова. Харків: Монограф, 2017. 170 с.
3. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.